

**USLUBIY FIGURALARNING ASAR MAZMUNDORLIGINI OSHIRISHDAGI ROLI QUDDUS
MUHAMMAD ASARLARI MISOLIDA**

Ahmadjonova Gulira'no

Farg'ona Davlat universiteti magistranti

I.Xoldorova

Ilmiy rahbar Far.Du(PHD)

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek stilistikasi, shuningdek, uslubiy figuralarning asar mazmundorligini oshirishdagi hissasi, uslubiy figura qo'llash hamda turlari haqida hamda Shoir Quddus Muhammad she'riyatida qo'llanilgan uslubiy jihatlar haqida alohida to'xtalib o'tildi.*

Kalit so'zlar: *stilistika, uslubiy figuralar, lingvistika, metofora, taqqoslash, badiiy taktika, anafora, grotesk, taktika.*

Stilistik figuralar - matnning o'quvchiga ta'sirini kuchaytiruvchi, she'riy nutqning maxsus obrazli tuzilishini tashkil etuvchi she'riy til elementlari; idrok etishadi san'at asari yanada jonli va yorqinroq. Stilistik figuralar qadimgi davrlardan beri ma'lum bo'lib, ular birinchi marta Aristotelning asarlarida ("Poetika", "Ritorika") tasvirlangan. Stilistik nutq figuralari lingvistik ekspressivlikning kuchli vositasidir, noqulay va noqulay ko'rinadi, metafora, taqqoslash, epitetlarning quruq katalogiga aylanadi. Badiiy did, hissiyot badiiy taktika- bu yangi boshlanuvchi (va hurmatli) muallif uchun iste'dod, iste'doddan kam emas.²²

Tilni ikki sarlavhaga bo'lish mumkin. Birinchisi, bayonotning yorqinligini oshiradigan kompozitsion burilishlarni o'z ichiga oladi (aslida stilistik figuralar - anafora, grotesk, ironiya, epifora, sinekdoxa, antiteza, gradatsiya, oksimoron va boshqalar). Ikkinchi guruhni troplar - bilvosita ma'noda qo'llaniladigan so'zlar tashkil qiladi; ularning ifodaliligi, ifodaliligi badiiy qayta fikrlashdadir leksik ma'no so'zning (semantikasi). Troplarga metafora, metonimiya, litota, giperbola, o'xshatish, epitet va boshqalar kiradi.

Keling, eng ko'p ishlatiladigan stilistik figuralar va tropiklar haqida batafsilroq to'xtalib o'tamiz.

Anafora - yunon tilidan tarjima qilingan - bir fikrlilik. Boshlang'ich so'zlarning yoki iboraning bir qismini urg'u bilan takrorlashga asoslangan stilistik figura.

Yoki savol - qoida tariqasida, jonsiz narsaga savol yoki murojaat shaklida tuzilgan bayonot; odatda javobni bildirmaydi, matnning biror qismini ajratib ko'rsatish, diqqatni jalb qilish uchun ishlatiladi.

Stilistik figuralar va nutq tropiklari tilning obrazli tuzilishining asosidir. Yozuvchining mahorati lingvistik ekspressivlikning barcha shakllaridan zerikkan eski so'zlardan doimiy

²² H.Homidov va bosh. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati.1983.

foydalanishdan iborat emas. Aksincha, iste'dodli muallif hatto hammaga ma'lum bo'lgan asarga ham hayotiy mazmun singdira oladi, shu bilan o'quvchi e'tiborini tortadi, badiiy matn idrokini tetiklashtiradi.²³

“Tushuncha so'zning tasviri noaniqlik hodisasi bilan bog'liq. Ma'lumki, faqat bitta ob'ektni nomlaydigan so'zlar bir ma'noli hisoblanadi. (trolleybus, trolleybus, tramvay) voqelikning bir qancha predmetlarini, hodisalarini bildiruvchi so'zlar esa polisemantikdir”²⁴. Noaniqlik ma'lum darajada aks ettiradi murakkab munosabatlar bu aslida mavjud. Shunday qilib, agar ob'ektlar o'rtasida tashqi o'xshashlik topilsa yoki ular yashiringan bo'lsa umumiy xususiyat, agar ular biror narsaga nisbatan bir xil pozitsiyani egallasa, u holda bir ob'ektning nomi boshqasining nomiga aylanishi mumkin. Misol uchun: igna - tikuvchilik, qoraqarag'ayda, kirpi da; tulki - hayvon va qo'ziqorin; moslashuvchan qamish - moslashuvchan Inson - moslashuvchan aql. So'zning tilda paydo bo'lgan birinchi ma'nosi deyiladi bevosita, va undan keyingi portativ. To'g'ridan-to'g'ri ma'nolar ma'lum obyektlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, ularning nomlari.

Bolalar adabiyotida yaratilgan barcha janrdagi asarlarda bolaning yosh xususiyati, dunyoqarashi, milliy xarakteri, psixologiyasi va jismoniy tomonlari hisobga olinishi zarur. Ana shundagina yozilgan talantli asar yoshlar ongi va ma'naviyatida ma'lum bir iz qoldirib, estetik funktsiya bajaradi.

O'zbek bolalar adabiyotida adabiy turlar ichida lirik tur janrlari yetakchilik qilayotganini kukzatish mumkin. Bu tabiiy hol bo'lib, bola yoshlik chog'idanoq dunyoni o'ta tez o'zlashtirishga kirishishi, esda olish va yodlash qobiliyati boshqa malakaviy reflekslarga nisbatan tez rivojlanishi bilan izohlanadi. Natijada bola oson, qulay so'z va iboralarni tez o'zlashtira oladi. Ikkinchidan esa, ularda tuyg'ular rivoji ham tezlashadi, tabiatga, atrofdagilarga estetik nuqtai nazari paydo bo'ladi. Adabiyotda esa bunday holatlar ko'pincha she'riy asarlarda yaqqol ko'zga tashlanadi hamda bundagi janrlar bola talab qilgan narsalarni berishga eng qulaydir.²⁵

“XX asr boshlaridan to shu kungacha bo'lgan o'zbek bolalar adabiyotidagi lirik tur faoliyatiga qarasak, unda she'r, she'riy hikoya, kichik lirik doston, topishmoq, she'riy ertak, masal, tez aytish kabi she'riy tur asosida yaratilgan asarlarga ko'zimiz tushadi. Garchand ular liro-epik turga yaqinligi bilan xarakterlansa-da, bolalar adabiyotida bunday holat ko'p hollarda liriklikka ko'proq moyilligi bilan xarakterlidir”.²⁶

Quddus Muxammadiy qardosh xalqlar adabiyotida, xususan, o'zbek bolalar adabiyotida kichik yoshdagi bolalar va boshlang'ich sinf maktab o'quvchilarining ruhiy holatlarini, ularning atrofdagilar bilan bo'lgan munosabatini, bolalar ruhiyatidagi,

²³ -Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. 1980 yil

²⁴ .Homidov va bosh. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati.1983.

²⁵ Baijanov B. H. ACTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF STUDENTS BY USING THE TECHNOLOGY “PROJECT METHOD” //Chief Editor.

²⁶ Adabiyot nazariyasi 1-, 2-tomlar. 1979.

xarakteridagi ijobiy va salbiy xislatlarni chuqur tahlil qila bilish, kichiklar va tabiat o'rtasidagi aloqani, bir-biriga bog'liqlikni she'riy misralarda tahlil qila olishi bilan, qissadan xissa tarzida tarbiyaviy xulosalar chiqara olishi, tez ta'sir qila oluvchi misralar, so'zlar anglay olishi hamda o'ta nozik kuzatuvchan murabbiy ekanligi bilan ajralib turadi.

Uning "Bargjon", "Tut", "SHAftoli doktor", "Asalari va Adham" kabi tabiat mavzusiga bag'ishlangan she'rlari shu davr maxsuli bo'lib, bunday asarlarni dunyoga kelishida uning botanika fanini chuqur bilishi ham asos bo'la oladi.

Quddus Muhammadiy asarlarida uslubiy figuralar va uning asosiy vazifasini ifodalovchi yo'llar, o'xshatishlar juda ko'p qo'llanilgan. Bejizga, aynan, Quddus Mujammad asarlariga murojaat etganimiz yo'q.

Quddus Muxammadiy ijodiga xalq og'zaki ijodi mazmuni kirib keldi. "Ochil dasturxon", "Bola boshidan, o'g'lon yoshidan", "Dono bobo va uning nevara-chevaralari" kabi asarlarida va bir qator she'riy ertaklarning yaratilishida biz folpklor ta'sirini yaqqol sezishimiz mumkin. Quddus Muxammadiy butun umr bo'yi deyarli murabbiylik - o'qituvchilik bilan shug'ullandi va ayni paytda bolalar uchun juda katta adabiy meros yarata oldi.

SHoir ijodini tahlil qilish jarayonida uning she'riyatida quyidagi mavzular bor ekanligini ko'rish mumkin:

1. Bolalar xulq-odobidagi salbiy va ijobiy fazilatlar tasviri.
2. Tabiat sirlari va unga bo'lgan kichiklar munosabati.
3. Zamonaviy fan-texnika taraqqiyoti tasviri.
4. Ijodiy mehnat va uning samarasi.
5. Kattalar va kichiklar o'rtasidagi o'zaro munosabat masalasi.
6. O'quvchilar hayoti va ularning o'zaro munosabatlari.
7. Ilm olish, adob-axloq masalasi.
8. Xalqimizning dono o'tmishi va hozirning aloqasi masalasi.
9. Bolalar ongi, hulqidagi inosoniy fazilatlar tahlili.

Agar she'riy asarlarda asosan stilistik figuralar qo'llanilsa, troplar yordamida nasriy matnni boyitish, mazmunli va ta'sirchan qilish mumkin.

Anafora - yunon tilidan tarjima qilingan - bir fikrlilik²⁷. Boshlang'ich so'zlarning yoki iboraning bir qismini urg'u bilan takrorlashga asoslangan stilistik figura.

-yoki savol - qoida tariqasida, jonsiz narsaga savol yoki murojaat shaklida tuzilgan bayonot; odatda javobni bildirmaydi, matnning biror qismini ajratib ko'rsatish, diqqatni jalb qilish uchun ishlatiladi.

Ey, she'r haydab ketgan sen,
Bizning nasrimizda kim o'z o'rnini topmadi,
Men shoir Juvenalning faryodini eshitaman:
"Uyat, dahshatli tush, u meni o'tkazdi!"

²⁷ Adabiyot nazariyasining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

Quddus Muxammadiyning birinchi tip asarlariga “Dum”, “Axmadjonga uyat”, “Nomsiz erkatoylar”, “Lapashang”, “Ravshanjonning qo’li tilga kirdi” va boshqalarni kiritish mumkin. (Mashg’ulot davomida ushbu asarlardan namunalar o’qiladi, qisqacha taxlili berib boriladi). Tabiatga bag’ishlangan “Bahor keldi”, “Qanotli do’stlar”, “Sigir nega kavsh qaytaradi”, “Tut”, “Tolim gullaydiyu nega meva tugmaydi”, “SHAftoli doktor”, “Asalari va Axmadjon” she’rlari mashhurdir. Xulosa qilib aytganda, shoir Quddus Muxammadiy she’riyati bolalar adabiyotida o’ziga xos mundarija ochgan, maktab yarata olgan, shuningdek, she’riyatda uslubiy figuralarning qoyilmaqom qo’llanish uslublari hamda qiyosiy darajaning yuksak namunalari bo’la iladigan she’riyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Adabiyot nazariyasi 1-, 2-tomlar. 1979.
2. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. 1980 yil
3. H.Homidov va bosh. Adabiyotshunoslik terminlari lug’ati.1983.
4. Adabiyot nazariyasining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
5. Baijanov B. H. ACTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF STUDENTS BY USING THE TECHNOLOGY “PROJECT METHOD” //Chief Editor.
6. Baydjanov B. COMPATIBILITY OF NEW RENAISSANCE PEDAGOGY AND JADID ENLIGHTENERS’VIEWS ON EDUCATION AND INFORMATION SECURITY //Конференции. – 2021.
7. Baydjanov B. K. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS //Theoretical & Applied Science. – 2021. – №. 7. – C. 171-178.
8. Baydjanov, B. (2021, August). HIGHER EDUCATION PROSPECTS AND ISSUES OF DEVELOPING INFORMATION SECURITY CULTURE AMONG STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF FERGANA REGION): <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1284>. In *RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES* (No. 18.05).
9. Baydjanov, B. (2021, June). HIGHER EDUCATION PROSPECTS AND ISSUES OF DEVELOPING INFORMATION SECURITY CULTURE AMONG STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF FERGANA REGION). In *Конференции*.
10. Dadakhon, T. (2022). Factors that Review Students' Imagination in the Educational Process. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 5, 551-557.
11. Dadakhon, T., & Sabohat, A. (2022). Developing Creative Thinking through Primary School Students Solving Problems. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 6, 71-76.
12. Farkhodovich, T. D. (2022). The Problem of Forming Interpersonal Tolerance in Future Teachers. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 2(4), 12-15.

13. Kholdorova, I. (2019). SEMANTIC ANALYSES OF GENERATIVE LEXEMES WITH "BIRTH" AND "DEATH" SEMESIN THE UZBEK LANGUAGE. *Theoretical & Applied Science*, (10), 362-364.
14. Kochkorbaevna, K. B. (2022). FORMATION OF MORPHOLOGICAL COMPETENCE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN THE LESSONS OF THE NATIVE LANGUAGE. *Gospodarka i Innowacje*, 22, 56-60.
15. Kochkorbaevna, K. B. (2022). The Role and Importance of People's Oral Creativity in the Development of Primary School Student Speech. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 2(4), 57-61.
16. Kochkorbaevna, K. B., & Mamasoliyevna, I. H. (2022). About Methods of Teaching the Native Language. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 2(4), 26-29.
17. Kxoldorova, I. (2019). Antisemic relations of generative lexx in Uzbek language. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(6), 327-330.
18. Mukhtoriyevna, Z. S. (2022). Develop Students' Speech by Working on Synonyms and Antonyms in Grades 3-4 in their Native Language Classes. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 6, 125-130.
19. SM Zokirova. [Tillar tadqiqida kontrastiv lingvistika ilmiy paradigmasining o'rne. Filologiya fanlari bo'yicha PhD ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya](#). Farg'ona davlat universiteti
20. To'xtasinov, D. F. (2018). DIDACTIC BASES OF DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN SCHOOLCHILDREN. *Central Asian Journal of Education*, 2(1), 68-74.
21. Tukhtasinov, D. (2018). DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING OF PUPILS OF 5-9TH GRADES IN THE LESSONS OF MATHEMATICS. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*, 209(22), 586-587.
22. Tukhtasinov, D. F. (2018). Developing Logical Thinking of 5-9th Year Students at Mathematics Lessons. *Eastern European Scientific Journal*, (2).
23. Valijonovna, K. I. (2022). Multimedia Technologies and Their Use in the System of Preschool Education. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 2(4), 62-66.
24. Valijonovna, X. I. (2022). Improving of Motivation for Studying in Primary School. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 6, 131-137.
25. Zokirova S. Kontrastif dilbiliminde transferansiya ve interferensiya hadiselerine dair.
26. Zokirova S. M. et al. USE OF PLACE NAMES IN BOBURNOMA //Theoretical & Applied Science. – 2021. – №. 4. – С. 244-246.
27. Байджанов Б. Х. Таълим жараёнида илғор хорижий тажрибаларни самарали қўллаш механизмлари //Science and Education. – 2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 514-519.
28. Зокирова С. М. Контрастивные исследования на современном этапе развития лингвистики //Учёный XXI века. – 2016. – №. 3-4 (16). – С. 23-27.

29. Зокирова, М. С. (2017). К вопросу о типах словосочетаний в разносистемных языках (на примере узбекского и таджикского языков). *The way of Science*, (2), 133.
30. Зокирова, С. М. (2014). Вопрос слововой комбинации в языках различных структур на примерах узбекского и таджикского языков. *Путь науки*, 135.
31. Курбанова, Б. К., & Каримова, З. (2019). Семантические свойства фразем в узбекском и киргизском языках. *Молодой ученый*, (28), 255-257.
32. Уринова Н. М., Байджанов Б. Х. Социально-педагогические особенности подготовки будущих учителей к воспитательной работе //Учёный XXI века. – 2016. – №. 4-2 (17). – С. 21-24.
33. Tursinova, M. M. T. (2021). OZBEKISTONDA RUS TILINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN CHORA-TADBIRLAR. *Студенческий вестник*, (17-8), 44-45.
34. Toyirovna, R. D. (2021). Critical Thinking Process in School Children. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 165-168.
35. Qizi, Rustamova Davlathon Toyirjon, and Mamajonova Feruzakhon Mamirjon Qizi. "Developing the critical thinking of primary school students." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.10 (2021): 769-772.